

OBITELJ I MODERNA STATOLATRIJA

„ŠTO si za mlada naučio, toga ćeš se pod stare dane i držati“, veli stara poslovice.^{*)} Kod Salomona čitamo: »Je li se mladić obiknuo svojem putu, ne će ga ostaviti, ni kad ostari.« Pa budući da mladež stiče svoje navike u obitelji, svatko odmah uvida, kako je vrlo važna obiteljska odgoja kako za pojedinca čovjeka tako i za cijelo ljudsko društvo.

S pravom veli papa Lav XIII. u svojoj okružnici: »Neminem fugit« od 4. lipnja 1892.: »Svima je poznato, da pojedinačko i opće dobro najviše zavisi od kućne odgoje. Jer, što se dublje ukorijeni krepost u porodici, i što brižnije riječ i primjer roditelja odgoje djetinja srca, to bogatije plodove bere cijelo društvo. Stoga je veoma važno, da ne bude kućna zajednica (porodica) samo sveto osnovana, nego i da je vode sveti zakoni, i da se u njoj njeguje vjerski duh i kršćanski život.«

Nažalost dandanas prijeti pogibao, da posve uništi porodicu, i to ponajviše odanle, odakle bi najprije s pravom očekivala potporu, naime od države. U najširim krugovima uvjereni su, da je država u svojim pravima neomeđena. Ona smije po njihovu shvaćanju dirati u prava pojedinaca i porodica po svojoj miloj volji; ona ih smije suziti ili ukinuti, ako se to čini korisnim za opće dobro. A zapitamo li, što je to opće dobro, tad će se mišljenja razići, što no riječ, širom šarom širokim sokakom. Nego u tom se svi slažu, da državljane potpuno i bez pridržaja podlažu državi.

Takovo je shvaćanje države samo nuždan izvod iz n a z o r a o s v i j e t u, koji ne zna za v j e č n o s t. Bezbroy ih je danas, koji ili otvoreno poriču, da postoji Bog i vječni život, ili barem s Kantom tvrde, da ne možemo ništa znati o stvarima, koje nisu na dohvatu iskustva, napose o Bogu i o Božjim stvarima. Odatle nužno slijedi, da se pojedinac i porodica mora potpuno podvrći državi. Jer država je čovječanstvo na najvišem stupnju svojega razvitka u ovom vidljivom svijetu, pa ako se ne priznaje nikako više određenje čovjekovo, tad nužno slijedi, da je pojedinac na koncu konca radi države ili čovječanstva, i da država prema tome ima neomeđeno pravo na svoje udove. Udovi su radi organizma kao cjeline. Lako je dokazati, da se takovo shvaćanje države uvriježilo u najširim krugovima.

^{*)} Još prije godinu dana poslao je bio sada već pokojni — umro 5. IX. 1931. — veliki njem. socijolog o. Cathrein ovaj članak našem uredništvu. S različitih razloga — koji ne zavise o uredništvu — nije članak dosada mogao da bude objelodanjen. On međutim nimalo ne gubi na svojoj vanrednoj aktualnosti. (Nap. Ur.).

I. Socijalistički i liberalni etatizam.

Eto nam ponajprije socijalista, koji hoće da cijeli društveni život strpaju u kalup (Zwagsjacke) svemoćne države. Država je za njih alfa i omega (alles in allem). U letaku »Što jest i što hoće socijalizam«, što ga je izdalo predsjedništvo njemačke socijalnodemokratske stranke g. 1919., čitamo: »Socijalizam znači: sustavno gospodarstvo cjeline za cjelinu. Namjesto milijuna pojedinačkih gospodarstava uspostaviti opće gospodarstvo, koje upravlja i diže proizvodnju dobara. Da postigne taj cilj, traži socijalna demokracija kao prvo: socijalizaciju produktivnih sredstava t. j. predaju onoga kapitala, koji služi za proizvodnju dobara, zajednici. Kao posjednica tvornica, rudnika, prometnih institucija moći će onda zajednica sustavno upravljati proizvodnju dobara i tako pravedno dijeliti dobitak.« Iste misli iznosi i stranački program, izglasan na socijalnodemokratskom stranačkom kongresu u Heidelbergu g. 1925., koji još i danas vrijedi. Jesu li jednom proizvodna sredstva postala zajedničkim dobrom, i proizvodi li sve zajednica, mora biti kraj svakom privatnom poduzeću. Roditelji moraju kao i svi građani surađivati prema napucima središnjih oblasti za zajedničku proizvodnju. Tako im je oteto iz ruku svako sredstvo i zatvoren svaki put za samostalan posao, pa je samo nužna posljedica toga stanja, da i sva odgoja i sve školovanje prijeđe u ruke države. Stoga i veli već spomenuti heidelberški program: »Odgoja, školovanje i istraživanje su javni poslovi. Njih valja osigurati javnim sredstvima i uredbama. Besplatna pouka, besplatna obučna i učevna pomagala. Opskrba učenika . . ., javne uredbе za odgoju djece, obrazovanje i istraživanje su svjetovne (nereligiozne). Valja suzbiti svaki javnopravni utjecaj Crkve, udruženja vjerskih i svjetovnih nazora na ove uredbе . . . Nikakovih troškova iz javnih dohodaka za crkvene i vjerske svrhe. Zajednička odgoja obaju spolova po obim spolovima.«

Tako se otimlje porodici sva pouka i odgoja pa čak i svako samostalno gospodarstvo i prenosi se na bezvjersku i moćnu državu. Roditeljska je zadaća još samo rađati djecu, a i za to nije potreban stalan zajednički život. Porodica je uništena. Spomenuti heidelberški program traži još i: »olakšavanje ženidbenih rastava«. A jednakost žene s čovjekom u braku lišava porodicu glave, bez koje joj nema opstanka. Socijalisti, koji tako čine državu svemoćnim upravljačem svih društvenih odnosa, najjača su stranka u Njemačkoj, a gotovo po svim su zemljama jaki.

Na iste ciljeve kao socijalisti teže i komunisti i boljševici. Razlikuju se od socijalista tek taktikom. Komunisti hoće da odmah postignu socijalistički cilj nasilnim prevratom i diktaturom proletarijata, dok socijalisti nastoje do njega doći polagano zakonodavnim putem.

Ali socijalisti i komunisti nisu jedini neprijatelji kršćanske porodice. K tima pripadaju i pristaše liberalizma, toga čeda francuske revolucije; socijalisti i komunisti samo su baštinici liberalizma. Glavna značajka liberalizma odmah početka bilo je nastojanje posvjetojnjačiti ili raskršćaniti cijeli društveni život. Zato je trebala premoćna država, koja će u ime napretka i slobode moći gaziti Crkvu i oteti joj utjecaj na javni život. Školu oteše Crkvi i predadoše državi. Ona je imala škole učiniti bezvjerskima ili barem bezkonfesijskima, da skine narodu »ular, na kojem ga je vodila Crkva«. I brak oteše Crkvi pa ga sniziše državnim prisilnim civilnim brakom do čisto svjetovnoga posla. Malo zatim uveo je liberalizam i rastavu ženidbenu za vrlo mnogo slučajeva. Njegova je zasluga, što danas u gdje kojim državama sudac ima pravo razriješiti svaku ženidbu, čim mu se čini, da se od ženidbenih drugova »ne može zahtijevati«, te i dalje zajedno žive.

Nego još više! Široki liberalni ili, bolje rečeno, novopoganski krugovi traže, da država iz temelja promijeni odnos spolova. Homoseksualna zločinstva ne treba kažnjavati, što praktički znači dopustiti ih. Oženjenima neka je slobodno po miloj volji određivati broj djece. Žena neka ima pravo prekinuti trudnoću pobačajem ili ubijanjem ploda u vlastitom krilu. Mnogi liberalci traže od države, da prema mnijenju liječnikovu ubija bolešljivu ili za život nespособnu djecu. Zahtijevaju štoviše u ime rasne higijene, da država kirurški nasiljem oduzme sposobnost rađanja bolešljivim ili duševno zaostalim licima, koja bi po svoj prilici porodila nedonošće. Ukratko: država treba da upravlja ženidbu prema čisto zoologijskim obzirima na dobro zajednice, kako se to dosele običavalo činiti sa životinjskim čoporima.

Ali, premda liberalci drukčije kao i socijalisti prepuštaju sav društveni život državi, razilaze se s njima u shvaćanju prava vlasništva. Pred privatnim vlasništvom treba da se drukčije sve-moćna država pokloni. Nego to je očita nedosljednost. Ako država može upravljati ženidbu, odgoju, školu po svojoj miloj volji, ako joj se pače priznaje pravo raspolagati životima nevinih, zašto bi morala privatno vlasništvo smatrati za svoju moć nedokučljivim? Zašto da se na gospodarskom području zadovolji tek ulogom noćobdije, koji samo brani od noćnih provala i od krađe? S pravom se socijalisti rugaju tome pomanjkanju logike.

Ta jesu li možda socijalisti prvi proglasili neomeđeno pravo države? Nipošto, nego pristaše liberalizma. Neću ni da govorim o Hegelu i njegovim brojnim pristašama, koji su državu štovali kao nazočnog boga. Ali mnogi pravници iz liberalne škole proglasiše državu za izvor sviju prava. Tako piše glasoviti pravnik Rudolf von Jhering: »Država je jedini izvor

¹ Der Zweck im Recht 1882., I, 318.

prava.« Berlinski učitelj državnoga prava, Adolf Lasson tvrdi:² »Ima zapravo samo jedan izvor prava, a to je volja države.« Vilim Wundt misli:³ »Budući da je pravo skup normi, kojima država pribavlja vrijednost kod onih, što su pod njezinom vlašću, jasno je, da pravo mora biti kasnijega datuma od države.« Isto to znači, kad Fr. Paulsen⁴ veli: »Prava ima samo u državi i po državi.« Mogli bismo navesti još mnogo sličnih izjava liberalnih jurista.

Što će dakle pristaše tih pravnika socijalistima reći, ako ovi jednom dobiju državnu vlast u svoje šake pa onda počnu uništavati privatno vlasništvo? Moraju mučati i priznati, da su sami skovali oružje, kojim ih sada tuku. Na svoju sreću nismo mi katolici toga načela, da država ima pravo na sve, nikada priznali i ne ćemo nikada priznati. Već sam razum pokazuje, da je načelo: država je izvor svega prava, sasvim nerazumno. Nekoliko razloga će nas o tom uvjeriti.

Ako je država jedini izvor prava, to neminovno slijedi, da nik o j i d r ž a v n i z a k o n ne može biti nepravednim. Tada je svaki, pa i najnepametniji zakon pravedan. Da mognemo zakon nazvati nepravednim, moramo prihvatiti normu, koje se i država dužna držati. Ali takove norme nema, ako je država jedini izvor prava. Nabukodonosor zapovjedi svojim podložnicima, da se klanjaju njegovu kipu. Budući da je on bio jedinim izvorom prava u babilonskoj državi, bio je taj zakon pravedan. Nije vrijedao ničijega prava. »Kadija tuži, kadija sudi« vrijedilo je u turskoj državi za kaure. Ako je država izvor prava, tad je to potpuno opravdano. Svi zakoni, što ih izdavahu krvnici za francuske revolucije, i što ih boljševici izdaju danas u Rusiji, moraju se smatrati pravednima.

Ako je država izvor svega prava, tad Bog, vrhovni Gospodar sviju stvari, nema nikakova prava ili samo onda, ako se država udostoji dati Mu koje pravo, a to se dandanas u mnogim državama ne događa. Stvoritelj dakle mora kod svojih stvorenja prosjačiti prava, i, ako Mu ih država uskrati, On jest i ostaje bespravan. Sv. Pavao piše:⁵ »Nema vlasti, da nije od Boga.« A prema spomenutom načelu imalo bi glasiti ovako: Nema prava ni vlasti, da nije od države.

Ako Bog nema nikakova prava, tad to vrijedi i za K r i s t a, pa i onda, ako Ga priznamo Božjim Sinom. Jer država Mu nije dala nikakova prava, štoviše progonila Ga i na križ pribila. S Kristom izgubila je onda i Njegova C r k v a svako pravo. Nema ni govora o kakovom c r k v e n o m p r a v u, koje ne bi bilo tek odvirak državnih zakona. Protestanti se tom izvodu ne će protiviti,

² System der Rechtsphilosophie, str. 412.

³ Ethik III, 4, 214.

⁴ System der Ethik, II.,⁷ 546.

jer je Crkva za njih čisto ljudska ustanova. Ali su zato predani državi na milost i nemilost. A mi katolici znamo i ispovijedamo, da Krist, Sin Božji, nije svoje Crkve sagradio na državnoj vlasti nego na pećini Petrovoj, i da je vrata paklena ne će nadvladati. I stoga ne možemo nikako priznati, da je država izvor svega prava, ne ćemo li se odreći svoje vjere.

Tvrdnja, da je država jedinim izvorom prava, ruši i temelj same države. Država ne postoji odvijeka. Tko ju je stvorio i dao joj njezina prava? Možda pojedinci, koji je osnovaše? Ali ti nisu imali ama baš nikakvih prava, prije nego što je postojala država, jer se uzima, da je država izvorom svega prava... Kako su dakle mogli ti bespravni ljudi dati državi prava, pače učiniti je izvorom svega prava?

II. Negacija prirodnoga prava.

Ako je država jedini izvor svega prava, tada, razumije se, nema nikakova prirodnog prava. Prirodno je pravo po svojem pojmu pravo, što ima svoju valjanost po samoj prirodi i stoga kod svih naroda i u sva vremena. Ali država može stvarati pravo samo za svoje podanike i samo na svojem području. Propadne li prirodno pravo, propalo je i međunarodno pravo. Jer ovo može postojati samo onda, ako ima pravnih načela, koja jednako vrijede za sve države.

S prirodnim pravom odoše na bubanj i sva prirodna prava podanika. Ti imaju samo ona prava, što im država daje. Stoga se ne mogu nigda protiv države pozivati na kakovo svoje prirodno pravo, na pr. pravo na život, na slobodu, na čast, na vlasništvo, na savjest itd. Tko onda smije prigovarati Italiji, ako progoni naše zemljake u Istri i Tirolu? Istotako prestaju pred državom sva prava porođice. Država može rastavljati ženidbe, davati pravo materama da prekinu trudnoću ili umore dijete. Ona je neomeđena u svojim pravima, i pred njom se mora predati svaka volja.

Ukratko načelo, da je država jedini izvor prava, tako je očito nerazumno, da je jedva moguće razumjeti, kako su ga mogli prihvatiti toliki obrazovani i učeni ljudi. Bit će u glavnom dva uzroka, koji su do toga doveli. Prvi je rastava prava od čudoređa, izašla tamo od Kanta. Prema Kantu je čovjek u čudorednom području autonoman. Samo on sam se može u savjesti obvezati. Svi izvanjski zakoni su dakle čisto nasilje, dok se pojedinac sam na njih ne obveže. Pa, jer samo država može da uspješno primorava ljude, dodoše do tvrdnje, da je država jedinim izvorom prava. K tomu je nadošao agnosticizam kao drugi uzrok. Ako o Bogu ne možemo ništa znati, ne smijemo se u znanosti nikada pozivati na Boga. Stoga se ne smije niti pravo

⁶ Rimlj. 13, 1.

izvoditi iz Boga, pa je prema tomu valjalo tražiti drugi izvor prava, a onda držahu, da ga nadoše tek u državi. Tako dođoše iz lažnih premisa do krivog zaključka, da je država jedini izvor prava. Istom u novije doba probiše se neki pravници izvan katoličkoga tabora do spoznaje, kako je neodržljivo i opasno to načelo. Uvidješe, da je nemoguće, te čovjek bude pred državom potpuno bespravni, te pokušашe iskonstruirati novo prirodno pravo, ali koje ne bi imalo ništa zajedničko sa starim. Ovo se upiralo na Božji ugled. Novo je prirodno pravo valjalo sačuvati od toga. Stoga zasnovaše svoje prirodno pravo na čisto subjektivno-psihologijskim osobinama i osjećajima ili mišljenjima (nazorima), koja nastaju u pojedinim krugovima običajem. To novo prirodno pravo dobi ime sad »ispravno pravo«, sad »slobodni pravni nalaz« (freie Rechtsfindung), sad opet »kulturene norme« ili »interesna ravnoteža« (Interessenwägung) i sl. Ali što će ljude općenito obvezati, da priznaju to slobodno nedržavno pravo? I hoće li država dopustiti, da svaki sudac stvara svoje pravo i prema njemu tumači zakone?

Hoćemo li dakle izaći iz te kaše te stupiti na čvrsto tlo, tad nije druge nego valja junački i otvoreno priznati staro prirodno pravo. Neka nitko ne misli, da je to prirodno pravo izašlo na javu tek po kršćanskoj objavi. Ne! Već su Grci, osobito Platon i Aristotel poznavali i priznavali ovo prirodno pravo. Ima, veli Aristotel⁶ dva prava u državi: jedno, koje već po samoj prirodi postoji, kod svih naroda vrijedi i to po sebi, a ne možda istom po državnom priznanju; drugo, koje postaje pravom istom po državnom zakonu i stoga je razno u raznim državama i često se mijenja. Poslije Grka priznavali su Ciceron, Seneka te osobito rimski pravници prirodno pravo, koje je iznad svih pozitivnih zakona, vazda vrijedi, i državni zakoni ga ne mogu dokinuti. To prirodno pravo bilo je za njih ratio scripta, kao izričaj onoga, što razum svuda traži.

Više je onda svijetla unijela dakako u prirodno pravo kršćanska objava. Prirodno je pravo samo dio prirodnoga čudorednoga zakona, koji je Stvoritelj barem u najkrupnijim crtama neizbrisivo upisao u srca svijuju ljudi. Svi ljudi, koji dođu do potpune upotrebe razuma, stvaraju si nehotice (spontano) i instinktivno pojmove dobra i zla, prava i nepravde te odmah uviđaju, da se dobro mora činiti, zlu uklanjati, da se drugome ne smije nanijeti nepravda, dakle ne smije umoriti, krasti, učiniti preljuba. »Što ne ćeš, da drugi tebi čini, nemoj ni ti drugome.« Svi domala spoznaju i to, da duguju svoj opstanak i svoju prirodu nekomu višem Biću, i da su prirodne sposobnosti i sklonosti tek izraz volje Začetnika prirode, i da će jednoć davati račun o tom, kako su ga obdržavali. Kad je Kain umorio svojega brata, bio je svijestan, da je počinio

⁶ Ethic. Nic., IIIc. 10.

veliku nepravdu, premda nije još bilo nikakove države. Država treba da prirodna prava pojedinčeva podupire, a ne dokine ili uništi.

Kako već Aristotel pokazuje, udružuju se ljudi najprije u ž e n i d b i, da rode i odgoje potomstvo. Iz zajednice muža i žene niče zajednica roditelja i djece, kojoj je cilj tjelesna i duševna odgoja djece. Ali porodica samoj sebi ne dostaje. Kad bi morala živjeti izolirano pa se u svemu sama za se brinuti, uvijek bi ostala potrebna, da upravo bijedna. Stoga se prirodnom potrebom ujedinjuje više porodica u veću općinsku zajednicu, da nađu zaštitu i pomoć u svojim pravima i potrebama. Jednako se kasnije ujedinjuje više općina u veće društvo, koje će biti kadro brinuti se za sve, što je ujedinenim porodicama i općinama potrebno. To je društvo država, kojoj je svrha štititi porodice i općine u njihovim pravima i osim toga brinuti se za sve, što je cjelini potrebno, a čega porodice i općine ne mogu dovoljno priskrbjati. Država, koja prelazi te međe pa preotme zadaće porodica i općina, ne zna, gdje joj je mjesto, te razara obitelj i općinu.

Nažalost ne priznaju više moderne države te međe, kako smo već pokazali. Vlade i parlamenti imaju vlast u šakama pa padaju u napasti, da je sve to više prošire. U našim saborima jedva kome i na pamet padne pitati, da li je u ovoj ili onoj stvari država još kompetentna. Mišljenje, da država ima svako pravo, i da se ništa ne smije oteti njezinoj vlasti, prešla je mnogima u meso i krv.

III. Pape na braniku obiteljskih prava.

Baš stoga su smatrali pape novijega doba potrebnim često i često isticati prirodna prava pojedinaca i porodica. Tako je Pijo IX. zabacio u Silabu izreku (56): »Čudorednim zakonima ne treba Božje sankcije, i nije potrebno, da se ljudski zakoni slažu s prirodni m p r a v o m i da dobiju svoju obveznu moć.«

Osobito su noviji pape energički zaštićivali prava porodice od presizanja države. 8. prosinca 1804. osudio je papa Pijo IX. u svojoj okružnici »Quanta cura« svečano tvrdnju: »Kućna zajednica ima svoje pravo na opstanak jedino po građanskom (državnom) pravu, i stoga potječu sva prava roditelja na djecu, a osobito pravo pouke i odgoje od građanskog prava.« A u Silabu zabacio je tezu (39): »Država ima pravo neomeđeno bilo kojima ogradama, jer je ona počelom i izvorom svega prava.«

Osobito je odlučno papa Lav XIII. istaknuo neotuđiva prava porodice pred državom. Njegov nauk je zavrjedio, da ga ovdje kratko izložimo. Pošto je u svojoj okružnici o radničkom pitanju (Rerum novarum) pokazao, kako je privatno vlasništvo potrebno pojedincu čovjeku, nastavlja: »Ako ga (-pravo na privatni posjed) ima kao pojedinačko biće, to ga još mnogo više ima, ako se uzme u obzir kućna zajednica. S obzirom na izbor staleža dano je svakom na volju,

hoće li slijediti Kristov savjet uzdržljivosti ili će se oženiti. Nema toga ljudskog zakona, koji bi mogao čovjeku oteti prirodno i prirodno pravo na ženidbu, i koji bi mogao bilo kako omeđiti glavnu svrhu te svetim Božjim ugledom od stvorenja uvedene uredbe. »Rastite i množite se!« Tim je riječima bila osnovana porodica. Porodica, kućna zajednica, pravo je društvo sa svim njegovim pravima, pa činila se ona ne znam kako malenom. Ona je starija od ikoje države i stoga ima i nosi u sebi neovisno od države prava i dužnosti. Ako je dakle priroda, kako smo to pokazali, svakom čovjeku kao pojedincu dala prava steći vlasništvo i posjedovati ga, tad se mora to pravo nalaziti i u čovjeku kao glavi porodice, da ono ima u glavi porodice još čvršći temelj, jer čovjek u kućnoj zajednici, rekao bih, raste (sich ausdehnt). Sveti je prirodni zakon, da otac porodice pribavi djeci uzdržavanje i sve potrebno, i sama ga priroda upućuje na to, da se pobrine i za budućnost djece, da ih po mogućnosti osigura od zemaljskih nesreća (Wechselfälle), da ih osposobi, te se sami znađnu zaštititi od nevolje. Ta on sam u djeci dalje živi i, rekao bih, u njima se opetuje. A kako će ispuniti te svoje dužnosti prema djeci, ako im ne smije ostaviti kakav unosni posjed, kao baštinu? Poput države i porodica je društvo u pravom smislu, te u njoj vlada samostalna vlast, naime očeva. U međama, koje su joj označene njenim bližim ciljem, ima prema tome porodica barem ista ona prava, što ih ima država za biranje i upotrebljavanje onih sredstava, bez kojih se ne može niti održati niti opravdano slobodno kretati. Velimo: barem ista prava. Jer, budući da je kućna zajednica kako po svojem pojmu tako i uistinu prije od građanske, i prava su njezina preča, jer su bliže prirodi. Život u građanskoj zajednici treba da bude poželjnim dobrom pojedincu i porodici. Ali, ako građani nađu u njoj samo štetu mjesto koristi, samo povredu svojega izvornoga prava mjesto zaštite, pošto su ušli u okvir državne zajednice, tad će ta državna veza biti prije predmetom neprijateljstva i mržnje nego li poželjnim dobrom.

Velika je dakle i opasna zabluda tražiti, da državna vlast prođre u unutrašnjost porodice. Istina je, ako se koja porodica nalazi u krajnjoj nevolji i stisci pa si sama ne može pomoći, tad je pravo, da priskoči javna pomoć. Ta pojedine su porodice dijelovi države. Isto tako valja da se država umiješa, ako se među kućnim zidovima vrijeđaju međusobna prava. Tad treba da svakome pomogne doći do svojega prava. To očito ne znači otimati prava građana, nego ih učvršćivati i štiti. Ali dalje od toga ne smiju ići državni vođe. Ne smiju prijeći tih međa. Jer očinska je vlast takova, da je država ne smije niti uništiti niti oteti, kad je njezin izvor onaj isti, iz kojega je i život. Djeca su tako reći dio svojega oca.⁷ Ona su nekim načinom razvijanje njegove osobe. I, točno govoreći, ne ulaze ona sama sobom u državnu zajednicu nego po kućnoj, u kojoj su dobili život. Baš radi toga, što su naime djeca po prirodi nešto očevo, moraju biti na brizi roditeljskoj, prije nego što mogu upotrebljavati slobodnu volju. Socijalistički sustav, koji gazi roditeljsku skrb, da uvede opću državnu brigu, griješi protiv prirodne pravednosti i nasilno kida porodične veze.

⁷ Sv. Toma 2. 2. q. 10. a. 12.

Što se ovdje veli za socijalistički sustav, to vrijedi danas o širokim slojevima liberalaca i slobodnih mislilaca. Kasnije opetuje papa: »Građani i porodice ne smiju nestati u državi, i moraju se očuvati sloboda kretanja, ukoliko se ne bi protivila općem dobru i pravu drugih.«

U svojoj okružnici »Sapientiae christianae« od 10. siječnja 1890. razlaže isti papa, kako posljednji cilj čovjekov nije država nego Bog. Ljudsko društvo, kako porodica tako država, zato su, da čovjeku pružaju pomagala, te mogu doći do svojega savršenstva. Oceve porodice opominje, da kuću svoju urede i svoju djecu odgajaju prema kršćanskim načelima. A onda piše doslovce: »Porodica nosi državu u klici, te se sudbina države dobrano odlučuje kraj kućnog ognjišta. Stoga oni, što žele države otkinuti od kršćanstva, počinju proračunato od korijena pa nastoje pokvariti obiteljski život. Od ovoga ih zločinstva ne straši niti misao, da time nanose roditeljima najveću nepravdu. Jer po prirodi je vlastito pravo roditelja odgajati svoju djecu i ujedno vlastita dužnost pobrinuti se zato, da se pouka i odgoja slažu s onim ciljem, radi kojega su od Boga i dobili potomstvo. Stoga moraju roditelji upeti gorljivost i sile, kako bi uklonili sve anomalije na tom području, te bezuvjetno tražiti pravo, da mogu, kao što im je dužnost, sačuvati svoju djecu od onih škola, u kojima im se može davati otrov bezboštva.«

Sadašnji je papa Pijo XI. u svojim zadnjim okružnicama o odgoji te o ženidbi svečano i opetovano potvrdio nauke svojega predšasnika.

I moderni učenjaci, koji doduše ostavljaju kršćansko stanište, ali ipak još nepristrano sude o prilikama, kako ih sama priroda traži, priznaju, dakako protiveći se vlastitim načelima, da je porodica odgojilište, što ga je uredila sama priroda. Tako piše Fr. Paulsen:⁸

»Porodica, ta prva ljudska zajednica, što počiva na najjačim prirodnim vežama i vezama, prirodno mjesto za pomlađivanje vrste, ujedno je prirodno samom određeno mjesto za prvu nježu i odgoju podmlatka. Prvo je pravo i prva dužnost roditeljska da se brinu za tjelesni i duševni razvitak dobivene djece. S gledišta općega života može se porodica nazvati upravo organizacijom, koja je od iskona pozvana, da čuva povijesni život nacije. I za narod, koji hoće da živi te ima budućnost, nema važnije zadaće od te, da uzdrži porodicu ekonomski, fizički i moralno sposobnom za tu njezinu funkciju.

Pogledamo li malo bolje djelovanje (Leistungen) porodice, opazit ćemo, da joj pripada osim tjelesne njege i tjelesnog razvijanja osobito prvi razvitak duševnog i čudorednog života. Od matere se dijete nauči narodnom jeziku.

⁸ Das moderne Bildungswesen bei Hineberg, Die allgemeinen Grundlagen der Kultur der Gegenwart, 1906., S. 58.

Time se u njegovu dušu usađuje najdublji korijen veze s narodnim životom i osjećajem, koji je korijen otet svakoj svijesti. Osim toga se uvodi u običaje i čudoredno prosuđivanje vlastitog naroda s tisuću svakidašnjih opazaka i opomena, izjava i zahtjeva. Napokon je još i danas prvi pogled djeteta na Božansko redovito vezan uz materinju riječ, premda je oslabila vjerska svijest. Time tako osnovnim odgojnim elementima duševnog života pridružuje se onda i prvo razvijanje gospodarskih sila. Najprije igrom, koja često nasljedujući roditeljski rad tako uspješno pripravlja kasnije upotrebljavanje sila, a onda rukom pomoćnicom, koju pružaju kod posla roditeljima. U jednostavnim prilikama, osobito u seljačkom životu, je to uraščivanje djece u radnu zajednicu s roditeljima vrlo znatan dio odgojne snage, što je ina roditeljski dom... Ako se u velegradskim i veleindustrijskim prilikama sve više i više gubi, tad i to nije najmanji gubitak, kojima promjena ugrožava naš život.

To je vrlo dobro rečeno. Samo je čudno, da Paulsen daje porodici jedino prvu odgoju i njegu. Odgoja mora biti jedinstvena te se stoga po prirodi ne smije povjeriti dvojici vođa. Drukčije bi po pravici mogao jedan rušiti, što drugi gradi. Cijela je odgoja povjerena porodici, a ne samo njezin početak. Država može i mora štiti i promicati tu obiteljsku odgoju, ali je ne smije sama preuzeti izuzevši izvanredne slučajeve da porodica notorno posvema zapusti djecu.

Iz roditeljskog prava na odgoju i pouku vlastite djece izvodimo ovdje važan zaključak s obzirom na pravo roditelja na školu. Škole, barem pučke i srednje, nisu samo učilišta nego i po biti svojoj odgojilišta. Učenicima treba da pribave nesamo znanja, nego i da ih upućuju, kako će ga pravo upotrebljavati. Što koriste đacima sve vještine, ako ne nauče sve to u životu upotrijebiti, kako valja? No obuka u školi nije tek dio nego upravo glavno sredstvo odgoje. Ona pruža stotinu prilika, da se na mišljenje i značaj učenika djeluje odgojno i oplemenjujući. Treba da se upute, kako će svladavati svoju lijenost, svoju nepostojanost, svoju tromost, svoju tvrdoglavost; da se ne dadu voditi raspoloženjem nego dužnošću. Dalje treba da obuka ulije đacima ljubav i oduševljenje za sve dobro, plemenito i lijepo; mrznju na sve nisko i prosto, napose na grijeh. Nadasve pako treba da vjera, strah Božji i ljubav Božja uhvate duboki korijen u njihovim srcima, kako bi postali nepokolebljivim temeljem njihova cijelog života, u svim prilikama vodili njihovo mišljenje i odlučivanje, služili im poput zvijezde vodilice u životu, a kao najslađa utjeha na samrti.

Stoga je katoličkim roditeljima nesamo pravo nego i najsvetija dužnost čuvati si djecu od svih škola, koje mogu naškoditi vjeri djece. Takovim su školama prije svega t. zv. lajčke ili bezvjerske škole, u kojima vjeri uopće nije mjesta, te se na nju nikako ne obazire. Kako da djeca crpu vjersko uvjerenje po školama, u kojima se s vjerom postupa kao sa stvari, koja nije

ni pažnje vrijedna? Među škole opasne za vjeru idu i mješovite ili simultane, u kojima se obučavaju djeca raznih vjeroispovijesti, pa se predaje tek dva do tri sata nauk vjere odijeljeno za svaku vjeroispovijest. Drukčije se za vjeru ništa ne brine. Učitelji pripadaju raznim vjeroispovijestima, a zajedničke molitve i vjerske dužnosti su nemoguće. Jasno je, da u takovim školama ne može biti za vjeru dolična mjesta. Pape su zaista već ponovno odvrćali katoličke roditelje od takovih škola. Crkva je, veli Lav XIII., uvijek osuđivala mješovite škole.⁹

Stoga je neumoljiva dužnost katoličkih roditelja pobrinuti se da im djeca imaju katoličke škole t. j. škole, koje svojim uređajem posvema odgovaraju zahtjevima katoličke vjere. Da koja škola bude uistinu katolička, nije dosta, da se u njoj 2 ili 3 sata na tjedan predaje nauk vjere, nego treba da cijelu školu nosi i provejava katolički duh. Učitelji moraju biti katolici, udžbenici sastavljeni u katoličkom duhu. Škola se mora započinjati i svršavati zajedničkom katoličkom molitvom, učenici treba da zajednički idu na službu Božju, od vremena do vremena primaju sv. sakramente itd.

Državi je samoj na najveću korist, da kršćanskim roditeljima omogući — škole vlastitoga vjerovanja. Država, koja sili kršćanske roditelje, da šalju svoju djecu u bezvjerske ili mješovite škole, ne čini samo nepravdnog nasilja savjestima, nego i najstrašnije škodi samoj sebi. Jer samo dobro vjerski odgojena djeca postaju kasnije obično dobri i pouzdani građani.

Viktor Cathrein D. I.

⁹ U listu francuskim biskupima od 8. veljače 1884.